

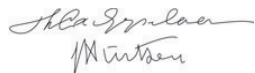
Bijde Kerk
Alledaagse
verbeelding van
gereformeerd
geloven

Maarten Boersema

Uitgeverij THOTH Bussum

Deze uitgave is mede tot stand gekomen met financiële steun van:

Stichting Pro Religione et Libertate
Stichting Petronellafûns
Stichting Jagtspoel Fonds
Gemeente Ferwerderadiel
De Gijselaar-Hintzenfonds

© 2018 Maarten Boersema en
Uitgeverij THOTH,
Nieuwe 's-Gravelandseweg 3,
1405 HH Bussum
WWW.THOTH.NL

Afbeelding omslag voorzijde:

Een broeder in Woonzorgcentrum Foswert
in Ferwerd bidt voordat hij gaat eten.

Afbeelding omslag achterzijde:

Het dorp Blija, gemeente Ferwerderadeel,
in Friesland.

Afbeeldingen binnenflap voorzijde:

Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt)
Blije-Holwerd

Fotografie

Maarten Boersema

Grafisch ontwerp

Joseph Plateau, Amsterdam

Lithografie

BFC Graphics, Amersfoort

Druk- en bindwerk

Drukkerij Wilco, Amersfoort

Alle rechten voorbehouden. Niets uit
deze uitgave mag worden verveelvoudigd,
opgeslagen in een geautomatiseerd
gegevensbestand, of openbaar gemaakt,
in enige vorm of op enige wijze, hetzij
elektronisch, mechanisch, door foto-
kopieën, opnamen of enige andere manier,
zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van Uitgeverij THOTH,
Nieuwe 's-Gravelandseweg 3,
1405 HH Bussum.

All rights reserved. No part of this
publication may be reproduced,
stored in a retrieval system, or transmitted,
in any form or by any means, electronic,
mechanical, photocopying, recording or
otherwise, without prior written permission
from the publisher.

ISBN 978 90 6868 750 7

Inhoud

4

Woord vooraf

16

Foto-essay

16

Seizoen 1 2014–2015

32

Seizoen 2 2015–2016

48

Seizoen 3 2016–2017

64

Seizoen 4 2017–2018

Woord vooraf

*Kijk omhoog: wie heeft dit alles geschapen?
Hij laat het leger sterren voltallig
uitrukken,
hij roept ze bij hun naam, een voor een;
door zijn kracht en onmetelijke
grootheid ontbreekt er niet een.*

Jesaja 40: 26 (Nieuwe Bijbelvertaling)

*Niemand heeft God ooit gezien. Maar als
we elkaar liefhebben, blijft God in ons
en is zijn liefde in ons ten volle werkelijkheid
geworden.*

¹ Johannes 4: 12 (Nieuwe Bijbelvertaling)

Het voelt vreemd om een boek waarin foto's centraal staan te beginnen met woorden. Als met woorden hetzelfde gezegd had kunnen worden als met beelden, dan waren beelden niet nodig. Of zoals een fotograaf ooit zei: 'Als ik het verhaal in woorden kon vertellen, hoefde ik niet met een camera te sjouwen.' Toch begint dit boek met enkele woorden, zodat de beelden in perspectief kunnen worden bekeken.

Fotografie heeft voor mij iets magisch. Je kunt met foto's de wereld om je heen even bevriezen, vastpakken en bewaren en er op elk gewenst moment naar teruggrijpen. En als je dat doet kan het zomaar gebeuren dat je iets ziet wat je nog nooit eerder was opgevallen. Foto's kunnen je helpen om dezelfde werkelijkheid met andere ogen te bekijken. Maar tijdens dat observeren merk je ook dat foto's vaak niet eenduidig zijn. De een kan bij het bekijken van een foto iets anders zien of ervaren dan een ander. Meerduidigheid komt echter bij alle vormen van communicatie voor.

Het fascinerende aan fotografie is dat het als een universele taal kan worden beschouwd. Er is weleens gezegd dat fotografie de enige 'taal' is die in de hele wereld wordt begrepen. Doordat ze alle volken en culturen overbrugt, vormt ze een band tussen alle mensen op aarde. Door fotografie worden we ooggetuige van de menselijkheid en de onmenselijkheid van de mensheid. Het is een gedachte die mij aanspreekt, omdat mijn hart onder andere ligt bij de sociale fotografie. Dat wil zeggen fotografie waarin mensen centraal staan en dan het liefst op de meest natuurlijke manier.

Hoewel fotografie een taal is die over de hele wereld wordt verstaan, is het ook een taal die veel verschillende 'dialecten' kent. Soms heb je ook tijd nodig om zo'n dialect te leren waarden, begrijpen of doorgronden. In het onlangs verschenen boek *De kleine geschiedenis van de fotografie* worden tientallen verschillende stromingen genoemd. Je zou die stromingen kunnen zien als de verschillende dialecten van de *fotografie-taal*.

Drie stromingen die achtereenvolgens in dit boek worden besproken zijn fotojournalistiek, documentaire en humanisme. Het zijn de stromingen die mij na aan het hart liggen omdat daarin de mens, en soms ook de natuur, in al zijn facetten centraal staat. Over het humanisme wordt onder andere gezegd: 'De beste foto's zijn memorabel vanwege het schijnbaar gewone. De foto's leggen gevoelens vast die iedereen ervaart, maar die voor de geportretteerden persoonlijk blijven.' Het is een gedachte die je in je achterhoofd zou kunnen houden bij het bekijken van de foto's in dit boek.

Er bestaat trouwens ook fotografie waarin mensen centraal staan, maar de wereld en de mens op afstand worden geregistreerd, zoals bij bewakingscamera's. Of wat te denken van fotografie waarbij de mens wordt gereduceerd tot een lustobject, zoals regelmatig gebeurt in de reclame. Dit soort fotografie heeft zeker zijn waarde, toch is dat niet zozeer wat mij fascineert in fotografie. Ik ben geboeid door fotografie die een intens contact met de werkelijkheid tot stand brengt.

De betekenis van het Griekse woord fotografie is zoiets als 'schrijven met licht'. Een foto wordt gemaakt door het zoeken, vinden, spelen en vastpakken van licht. Dit kun je letterlijk opvatten, maar ook symbolisch en dat gebeurt in dit fotoproject.

Blijke Kerk: het begin

In het najaar van 2014 begon ik als predikant in de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) van Blija (Fries: Blije), een dorp in de gemeente Ferwerderadeel in Friesland. Daarnaast bleef ik ook aan het werk als freelance-fotograaf en journalist. In de zomer van 2014 ontstond het idee om de fotografie en het predikantschap met elkaar te combineren in een fotoproject waarmee ik mijn werk en leven in een dorp zou documenteren. De website www.blijekerk.nl was geboren en op deze website heb ik in de afgelopen jaren honderden foto's van mijn werk en leven geplaatst.

Het begon als een creatieve uitlaatklep, daarnaast was het een mooie manier om vrienden en familie op afstand mee te laten leven met ons avontuur in het noorden van Friesland. Het was ook een poging om gemeenteleden iets te laten zien van mijn werk als predikant. Ik had alleen nooit kunnen bedenken dat meer mensen het een interessant project zouden vinden. De website was nog maar net in de lucht of het *Nederlands Dagblad* berichtte erover en ook andere media sloten zich daarbij aan. Het was eervol dat veel verschillende media in de afgelopen jaren over het fotoproject hebben geschreven. Het heeft mij echter ook bevreemd, want wat ik doe was en is niet heel bijzonder. Ik maak foto's van wat ik tegenkom in mijn leven en werk. Als je Facebook of Instagram opent, zie je niets anders. Al deze belangstelling heeft mij wel aan het denken gezet en ik heb ontdekt dat er enkele aspecten zijn die dit doodeenvoudige project de aandacht waard maken. Ik noem er drie, die alles te maken hebben met het 'schrijven met licht'. Het project plaatst een voor velen onbekend en soms ook onderbelicht beroep in het licht, het project laat verrassend nieuw licht schijnen op een onbekende regio en ten slotte toont het project plaatsen waar licht schijnt in de duisternis.

Een onderbelicht beroep in het licht geplaatst

Het predikantschap is een mooi beroep, maar vaak ook onbegrepen. Want wat doet een predikant eigenlijk buiten de zondag om? De foto's in dit project geven deels antwoord op deze vraag. De kijker ontdekt dat het leven van een predikant bestaat uit zoveel meer dan alleen de zondagse eredienst, en ontdekt dat het leven in een kerkelijke gemeenschap divers en gevarieerd is.

Daar komt bij dat de mens van nature een nieuwsgierig wezen is en graag 'gluurt bij de burens', wat door dit fotoproject op kleine schaal mogelijk is. Er zijn foto's te zien van alledaagse en herkenbare situaties.

De context van een gemeente waarin een predikant zijn werk mag doen, zorgt voor veelzijdigheid en afwisseling. Deze foto's zijn daar de weerslag van. Stefan Paas, hoogleraar missiologie en interculturele theologie, bracht het een paar jaar geleden mooi onder woorden in een column: 'Ik ken een hoop dominees en omdat elk stereotype wel enige waarheid bevat, zie ik soms een dominee die zo van tv is weggelopen. Maar de meeste dominees zijn helden. Waar Youp van 't Hek zijn show maanden mag voorbereiden, weken mag try-outen en dan een jaar lang elke avond zijn voorstelling mag spelen, moet een dominee elke week een nieuwe show leveren. En soms tweemaal per week. De voorbereiding doet hij of zij in een week van sterfbedden en kraamkamers, moeilijke gesprekken en verrassende ontmoetingen; hij of zij verzoent gezinnen, ontvangt anonieme brieven en houdt zich bezig met psychiatrische patiënten (dominees houden geen kantooruren en worden niet geacht 'nee' te verkopen). Ik ken predikanten die in elk bedrijf de top gehaald zouden hebben, maar zij zijn met vreugde predikant, tegen een fractie van het salaris en de status. Als dat geen dramatisch materiaal is, weet ik het niet meer. John de Mol en Joop van den Ende kunnen aan de slag. Zet de dominee in het zonnetje. De formats liggen klaar: dominees dansen op het ijs, echte dominees in de jungle, dominee Tinus, de D-factor. De jaren zestig zijn nu echt voorbij. Nu nog een dominee vinden die hiervoor tijd kan vrijmaken.'

Wel is het goed om hier duidelijk te maken dat ik niet wil dat de camera mijn werk als predikant in de weg gaat staan. In eerste instantie ben ik predikant, en pas in tweede instantie fotograaf. Als ik op pastoraal bezoek ga, neem ik echter wel geregeld mijn camera mee in de tas, maar die komt – als de situatie en de persoon dat toelaten – meestal pas aan het eind van het bezoek tevoorschijn.

De camera gaat ook mee als ik in een gemeente voor het eerst voor mag gaan. Tijdens de collecte maak ik dan een foto

vanaf de kansel. In de loop der tijd heb ik een aardige collectie 'kanselfoto's' aangelegd. In dit boek staat de allereerste kanselfoto, gemaakt tijdens de 'intrede-dienst' in Blija. Daarnaast bevat deze uitgave ook een foto van een graf. Net als de kanselfoto maakt deze foto onderdeel uit van een serie met gelijksoortige beelden. Na elke begrafenis die ik mag leiden, maak ik naderhand een foto van het graf. Op die manier kan ik op een discrete manier laten zien dat het begeleiden van begrafenissen ook een wezenlijk onderdeel is van het werk van een predikant. Al met al hoop ik dat de foto's laten zien dat het werk van een predikant ongekend mooi kan zijn.

Verrassend nieuw licht op een onbekende regio

Ik had zelf nooit kunnen vermoeden dat ik predikant zou worden in Blija. Als mij vijf jaar geleden was gevraagd waar Blija ligt, dan had ik het niet kunnen aanwijzen op de kaart. Dat is nu anders, want een onbekende stip op de kaart is een betekenisvolle stip geworden. Ik heb er mensen leren kennen van vlees en bloed en daardoor is een voor mij onbekend stuk Nederland tot leven gekomen. De foto's hebben eenzelfde soort werking, want door foto's te delen met een groter publiek is op kleine schaal een nieuw licht geworpen op Noord-Friesland: een prachtig gebied met de zeedijk als horizon en uitgestrekte vergezichten over kwelders, met boerderijen en akkerlanden, met wind en zee, met karaktervolle mensen en saamhorigheidsgevoel.

De Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) Blije-Holwerd is een streekgemeente, dat wil zeggen dat de leden niet alleen uit Blija en Holwerd komen, maar ook uit bijvoorbeeld Ferwerd en Marrum. Dit zijn dorpen die tegen de zeedijk aan liggen en daarmee dus aan de rand van het Waddengebied. Het feit dat het Waddengebied behoort tot Unesco Werelderfgoed en het in 2016 werd verkozen tot mooiste natuurgebied van Nederland

zegt genoeg. Het is bepaald geen straf om op dit gebied af en toe je licht te mogen laten schijnen.

Tegelijkertijd is het fenomeen streekgemeente ook een illustratie van de krimp en ontkerkelijking. Enkele decennia geleden was er in zowel Holwerd, Blija, Ferwerd en Hallum namelijk een afzonderlijke Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt). Tegenwoordig zijn deze vier kerken samengevoegd tot een streekgemeente met 160 leden. Dat heeft enerzijds te maken met ontkerkelijking, die ook aan het noorden van Friesland niet voorbij is gegaan. Anderzijds ligt er een oorzaak in de krimp. Je zou kunnen zeggen, om met de woorden van Geert Mak te spreken, dat God ook verdween uit Holwerd en Blija. In Noord-Friesland spelen immers dezelfde problemen als in andere dorpen: een leegloop richting de stad. Veel jongeren keren bijvoorbeeld niet terug naar hun dorp nadat ze in de stad een studie hebben afgerond. Deze leegloop heeft bij sommige inwoners een Calimero-effect tot gevolg, dat wil zeggen dat men zichzelf minder belangrijk lijkt te maken en de inwoners van de stad belangrijker. Dat leidt bij sommige inwoners tot een gebrek aan eigenwaarde.

Anderen zeggen dat er niet meer gesproken moet worden over krimp, maar er nagedacht moet worden over groei en bloei en er alles aan moet worden gedaan om het gebied leefbaar te houden. Het is inspirerend om te zien dat er in tal van dorpen activiteiten geïnitieerd worden om deze gebieden leefbaar te houden. In Holwerd wordt er bijvoorbeeld serieus nagedacht over een project waarbij Holwerd aan zee komt te liggen, met allerlei bedrijvigheid en recreatie. In Blija zijn er ideeën voor een terp van de toekomst in het buitendijkse gebied, waar je van de rust en weidsheid kunt genieten. Deze ontwikkelingen zorgen voor reuring en bedrijvigheid in de dorpen. Hoop doet leven, wordt weleens gezegd, en ik ben dankbaar dat ik aan die hoop en bedrijvigheid een bijdrage heb mogen leveren door dit bijzondere stuk Nederland in beeld te brengen. In volle kracht, maar ook met oog voor de krimp.

Een ander interessant element in het dorpsleven is wat Geert Mak beschrijft als de 'universaliteit van het dorpsleven'. Mak schrijft dat in de loop van de twintigste eeuw heel wat dorpen zijn bestudeerd en dat uit bijna al die onderzoeken blijkt dat dorpen, waar ook ter wereld, verbazingwekkend op elkaar lijken. Mak haalt in het boek *Hoe God verdween uit Jorwerd* het werk van Robert Redfield aan, die verschillende plattelands-gemeenschappen met elkaar heeft vergeleken en tot de conclusie kwam dat deze gemeenschappen beheerst worden door eenzelfde cluster van opvattingen: een vermenging van het boerenwerk met een bijna eerbiedige houding tegenover de grond; de relatie tussen arbeid en persoonlijke waarden; het trainen van jongeren in taaiheid en hard werken, in plaats van het nemen van risico's en het nastreven van persoonlijk gewin; het accepteren van zwaar werk, het zelfs als norm zien, en tegelijk dolblij zijn als het afgelopen is. Al is het fotoproject *Blijde Kerk* geen wetenschappelijke verhandeling en heb ik geen antropologisch onderzoek gedaan naar de opvattingen binnen de plattelands-gemeenschappen in Noord-Friesland, toch kan ik me niet aan de indruk onttrekken dat er van Redfields conclusies het een en ander terug te zien is in de foto's.

Kleine lichtjes in de duisternis

Dit voorwoord begon met de gedachte dat het vreemd is om een fotoboek te beginnen met woorden. Toch is het gebruik van woorden niet ongebruikelijk in bijvoorbeeld de gereformeerde traditie. Tijdens de Reformatie is niet zonder reden een van de speerpunten het 'Sola Scriptura' (alleen het Woord) geweest. De Reformatie heeft de Bijbel in het middelpunt geplaatst en in het verlengde daarvan heeft het de nadruk op woorden gelegd. Deze terugkeer naar 'alleen het Woord' is op vele plekken samengevallen met een beeldenstorm. In Friesland heb je een paar ronde protestantse kerken, waarbij de preekstoel letterlijk in het

midden staat. Het is een krachtige illustratie van de centrale plek die het Woord en gesproken woord innemen binnen deze kerken.

Maar met een overdaad aan gesproken woorden gaat soms wel verbeeldingskracht verloren. Het kan zelfs gebeuren dat door een overdaad aan woorden je de adem ontnomen wordt en de betovering verdwijnt. Nu is het niet zo dat ik door middel van dit fotoproject afstand wil nemen van de woorden en terug wil naar de beelden. Maar het is voor mij wel een verademing om af en toe in foto's te mogen spreken. Want foto's kunnen ruimte creëren, en die ruimte heb ik soms nodig.

Daarnaast kan een foto het evangelie of een aspect van het evangelie krachtig uitbeelden. Het doet een beroep op andere zintuigen dan woorden doen en kan op die manier een verrijkende aanvulling zijn. Ik zal dat proberen uit te leggen aan de hand van de theorie van de meervoudige intelligentie. Deze theorie stelt dat er verschillende vormen van intelligentie zijn, waarmee de bekwaamheid tot leren of het oplossen van problemen wordt bedoeld. Elk mens heeft zo zijn of haar eigen voorkeuren. Je kunt denken aan verbale, logische, visuele en muzikale intelligentie. Als je deze theorie toepast op de context van de kerk waarin ik werk, dan is daarin over het algemeen meer aandacht voor verbale intelligentie dan voor visuele intelligentie. Maar volgens mij is de kerk juist de plek om de gehele mens aan te spreken. De foto's in dit project doen in eerste instantie een beroep op de visuele intelligentie met 'sprekende beelden'.

Zoals gezegd spelen woorden in het christelijke geloof een grote rol. Ik merk alleen in de praktijk dat woorden soms moeilijk tot leven komen. Dit kan verschillende oorzaken hebben. Soms kijk ik niet goed, waardoor ik dingen mis. Op een ander moment heb ik verkeerde verwachtingen. Juist door middel van sommige foto's in dit project heb ik gemerkt dat – al is het op kleine schaal – het geloof soms op een alledaagse

manier voor mijzelf en anderen tot leven komt. Laatst gaf iemand mij een van de grootst denkbare complimenten met betrekking tot dit fotoproject door te zeggen: 'Die alledaagse foto's van je laten me zien dat het geloof te maken heeft met het dagelijkse leven. Ik vind dat echt heel waardevol.' Het evangelie komt tot leven door met een bepaalde bril naar de werkelijkheid te kijken. Er wordt weleens gezegd dat het koninkrijk van de hemel is als de zon, vlak voordat deze opkomt. Je weet dat de zon er al is, je ziet en voelt de warmte van de stralen al, maar kunt de zon nog niet helemaal zien. Zo voelt het in het geloof soms ook. Er zijn momenten dat je het licht ziet en ervaart, maar er zijn ook vaak momenten dat het licht niet goed zichtbaar is.

Sommige foto's in dit project willen iets van die lichtstralen van de zon laten zien. Ze helpen je om een onttoverde wereld weer een beetje te betoveren. Want je mist vaak zoveel meer dan je ziet.

Daarnaast helpen de foto's om kleine deeltjes van het 'onzichtbare' lichaam van Christus zichtbaar te maken. Niemand heeft God ooit gezien, maar als we elkaar liefhebben, blijft God in ons en is zijn liefde in ons ten volle werkelijkheid geworden. Gods vingerafdrukken zijn terug te vinden in deze wereld, maar het vraagt oefening om dat op te merken. Ik merk dat een camera mij helpt om zo naar de mens en de wereld te kijken, waardoor ik af en toe deze vingerafdrukken waarneem.

Twee Amerikaanse theologen, Robert Doede en Paul Hughes, brengen het anders onder woorden. Ze leggen in hun artikel een link tussen fotografie en hoop. Ze schrijven onder andere dat de camera een middel kan zijn om de gerichtheid van ons zicht te herscheppen. Door haar lens zijn we in staat om te leren hoe we de wereld kunnen 'voelen' met onze ogen. Ook kunnen we door haar lens leren om in het gelaat van de ander de ziel van onze gedeelde menselijkheid te zien. Het zijn zinnen die ik een paar keer heb moeten herlezen om ze te

begrijpen. Ook zijn het hoogdravende zinnen die ik niet meteen durf te koppelen aan het fotoproject Blijde Kerk. Toch deel ik deze zinnen graag, omdat ze duidelijk maken dat foto's kunnen helpen om de wereld in een ander perspectief te gaan zien. Fotografie kan helpen om meer bewust te zijn van ons mens-zijn en de wereld waarin wij leven.

Ik hoop dat de foto's in dit boek daaraan bijdragen en het kleine lichtpuntjes van hoop zijn. Dat kan op verschillende manieren gebeuren. Ik zal er twee noemen. Fotografie kan schoonheid tonen en je laten stilstaan bij het alledaagse, wat kan leiden tot verwondering of verrassing. Daarnaast kan fotografie je ook laten stilstaan bij de gebrokenheid van het bestaan, dat wil zeggen dat de wereld niet meer is zoals het in het begin de bedoeling was, en daardoor een intens verlangen oproept naar heelheid, naar genezing of verlossing. Zoals Leonard Cohen het ooit zong. 'There is a crack, a crack in everything. That's how the light gets in.'

Slot

Als verslag van het leven van een predikant is dit fotoboek zo divers als het leven zelf is. Dit boek bestaat uit vier delen en elk deel correspondeert met een van de vier kerkelijke seizoenen die ik in Blijde aan het werk mocht zijn.

Rest mij iedereen te bedanken die mij in staat heeft gesteld dit boek te maken. Ik noem er een paar in het bijzonder. Allereerst dank aan alle broeders en zusters die mij de ruimte hebben gegeven om niet alleen met een Bijbel op pad te gaan, maar ook met een fototoestel. Daarnaast bedank ik op deze plek ook mijn vrouw Dorine en onze zoon Nathan, want zonder hen zou ik dit werk niet kunnen doen. Ook dank aan uitgever Kees van den Hoek, die heil heeft gezien in het uitgeven van dit boek. Tot slot een woord van dank aan de fondsen die deze uitgave hebben gesteund: Stichting Pro Religione et Libertate, Stichting

Petronellafûns, Stichting Jagtspoel Fonds, gemeente Ferwerderadiel en het De Gijselaar-Hintzenfonds.. En de meeste dank aan de Drie-enige!

In noflike tiid tawinske mei it besjen en lêzen fan dit boek.

Maarten Boersema

Intrede-dienst op zondag 7 september 2014 in de
Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) van Blije-Holwerd.

De preses tijdens een kerkenraadsvergadering. Een van de diakenen schenkt koffie in.

Buurkinderen op bezoek bij 'pastorie-konijn' Bach.

Jonge vrouw, lid van de gemeente, brengt paarden
– of pony's – terug van de zeedijk naar de stal.

Housewarming voor de gemeente, najaar 2014.

Eerste bezoek als predikant aan een gemeentelid in het ziekenhuis. De broeder op de foto werd met spoed opgenomen in het ziekenhuis. Op de foto belt hij met het thuisfront.

Op bezoek bij een 91-jarige zuster, die nog zelfstandig woont. Ze is al geruime tijd weduwe.